

HỘI THẢO QUỐC TẾ NHẬN THỨC LẠI VAI TRÒ CỦA TRIẾT HỌC TRONG KỶ NGUYÊN TOÀN CẦU

TRIẾT HỌC VỚI VIỆC XÁC ĐỊNH BẢN CHẤT CỦA TOÀN CẦU HÓA

NGUYỄN DUY QUÝ (*)

Triết học đóng vai trò quan trọng, không thể thiếu không chỉ đối với việc xem xét tác động của toàn cầu hoá đến các mặt đời sống xã hội và con người hiện đại, mà còn đối với cả việc nhận thức và xác định bản chất sâu xa của nó. Từ góc độ triết học, toàn cầu hoá hiện nay được xác định như một quá trình đặc trưng cho một chất lượng mới về tồn tại không gian xã hội của xã hội hiện đại, không đơn tuyến và chứa đựng những mâu thuẫn nan giải, tồn tại cùng với những quá trình đối lập với nó và diễn ra trên nhiều cấp độ quan hệ. Để làm rõ những đặc trưng bản chất đó của toàn cầu hoá hiện nay, tác giả bài viết đã tập trung luận giải những bình diện cơ bản của quá trình toàn cầu hoá mà việc tách biệt chúng cho phép làm sáng tỏ cấu trúc và các mâu thuẫn chủ yếu của nó. Đó là toàn cầu hoá với tư cách công nghệ vĩ mô có tầm quốc tế; toàn cầu hoá quan hệ kinh tế - xã hội; toàn cầu hoá đời sống chính trị - xã hội và tinh thần; sự gia tăng bạo lực toàn cầu, tư bản ngấm xuyên quốc gia, chủ nghĩa khủng bố quốc tế, độc quyền khoa học - công nghệ, giáo dục, tư tưởng,...

ể hiểu rõ tác động của toàn cầu hóa đến các mặt đời sống xã hội và con người hiện đại, chúng ta cần phải nắm bắt được bản chất sâu xa của nó, nghĩa là cần phải nhận thức nó trên bình diện triết học. Đến lượt mình, nhận thức triết học lại đòi hỏi chúng ta phải chỉ ra được mâu thuẫn cơ bản của thời đại toàn cầu hóa. Theo chúng tôi, mâu thuẫn cơ bản của thời đại toàn cầu hóa chính là mâu thuẫn ở thời đại "suy tàn" của thế giới tha hóa toàn cầu. Mâu thuẫn này thể hiện ở chỗ, một mặt, khả năng và sự cần thiết phát triển thống nhất của loài người được tạo ra nhằm mục đích hiện thực hóa những lợi ích chung và lợi ích riêng vốn có của mỗi người trên trái đất; mặt khác, việc thực hiện mục đích ấy lại lệ thuộc vào một số ít giới chóp bu cầm quyền ở các nước tư bản phát triển. Chính vì vậy, chúng ta cần phải phân biệt rõ giữa quốc tế hóa như một quá trình mâu thuẫn nhưng khách quan nhằm

làm gia tăng sự thống nhất về công nghệ, về kinh tế của loài người với toàn cầu hóa như một hình thức bá quyền toàn cầu về các mặt kinh tế - xã hội và tư tưởng - chính trị của tư bản nghiệp đoàn.

Để luận chứng cho luận điểm triết học nêu trên, theo chúng tôi, chúng ta cần phải vạch rõ những đặc điểm mới, cũng như những mâu thuẫn đi liền với chúng trong sự "suy tàn" của hình thái - kinh tế tư bản chủ nghĩa và trong sự bá quyền của tư bản.

Xét về mặt định tính, thời đại hiện nay đang thể hiện ra như một giai đoạn trong quá trình tiến hóa của chủ nghĩa tư bản hậu kỳ, khi mà sự thống nhất mang tính quốc tế của loài người đã trở thành một hiện tượng hiện thực. Trong cuộc sống hàng ngày, đa số mọi người đều cảm nhận thấy toàn cầu hóa trong mọi lĩnh vực đời sống xã hội.

(*) Giáo sư, viện sĩ, Viện Khoa học xã hội Việt Nam.

Hiện đã có hàng trăm nghìn công trình viết về toàn cầu hóa, có hàng trăm định nghĩa khác nhau về toàn cầu hóa, do vậy, chúng tôi sẽ bắt đầu từ một số luận điểm chung mang tính nguyên tắc. Chúng tôi quan niệm toàn cầu hóa là quá trình, *thứ nhất*, đặc trưng cho một chất lượng mới của xã hội hiện đại như một xã hội toàn cầu, thống nhất (hay chất lượng mới về tồn tại không gian xã hội của "vương quốc tất yếu" của xã hội tư bản chủ nghĩa); *thứ hai*, toàn cầu hóa là quá trình, vì nó có một mức độ phát triển xác định và hơn nữa, quá trình này là mâu thuẫn và không đơn tuyến (mức độ toàn cầu hóa là khác nhau đối với các giai đoạn thời gian xã hội và các khu vực không gian xã hội khác nhau); *thứ ba*, bên cạnh toàn cầu hóa, trong xã hội hiện đại còn có những quá trình đối lập với nó (khu vực hóa, sự phục hồi vai trò xã hội của hàng loạt nhà nước dân tộc, sự xung đột giữa các nền văn minh, sự phân hóa chất lượng sống, v.v.); *thứ tư*, toàn cầu hóa diễn ra trên các cấp độ quan hệ kỹ thuật - kinh tế (lực lượng sản xuất), kinh tế - xã hội (quan hệ sản xuất) và chính trị - xã hội, cũng như tinh thần, v.v..

Vấn đề được đặt lên hàng đầu ở đây là, chất lượng mới về tồn tại không gian xã hội của thế giới hiện đại là gì và nó có hay không? Dựa vào quan điểm của hàng loạt nhà nghiên cứu(1), chúng tôi cho rằng, *toàn cầu hóa phát triển trong thế giới hiện đại ở mức độ mà các "đôi thủ toàn cầu"* (các công ty xuyên quốc gia, các thể chế đứng trên dân tộc, như NATO, Quỹ tiền tệ quốc tế, Tổ chức thương mại toàn cầu, các siêu cường, v.v.) *có ảnh hưởng (kể cả mang tính quyết định) đến những quá trình kinh tế, xã hội, chính trị và tinh thần đang diễn ra trong các nhà nước dân tộc và trên diễn đàn quốc tế.*

Sử dụng cách tiếp cận mácxít, chúng ta có thể tách biệt các cơ sở và nguyên nhân khách quan của quá trình toàn cầu hóa (xã

hội hóa sản xuất thế giới, đẩy mạnh phân công lao động quốc tế, mở rộng danh mục những của cải xã hội toàn cầu, sự trở nên gay gắt của những vấn đề toàn cầu, phát triển các hệ thống giao thông và viễn thông thế giới, v.v.), cũng như hình thức lịch sử đặc thù của chúng. Chính hình thức này được gọi là "toàn cầu hóa" và là tồn tại không gian xã hội của những mâu thuẫn trong sự bá quyền toàn cầu của chủ nghĩa tư bản nghiệp đoàn. Nói cách khác, sự bá quyền toàn cầu của tư bản nghiệp đoàn là hình thức lịch sử xã hội đặc biệt của quá trình quốc tế hóa, của "toàn cầu hóa theo lối tư bản chủ nghĩa". Do vậy, cần phải phân biệt (1) các quá trình quốc tế hóa tiến bộ mang tính khách quan cùng với những mâu thuẫn của chúng và (2) hình thức tư bản hậu kỳ của chúng, hình thức cần được khắc phục, vì quốc tế hóa tất yếu dẫn đến các hình thức xã hội mới. Chúng tôi sẽ luận chứng cho luận điểm này từ việc hệ thống hóa các bình diện cơ bản của quá trình toàn cầu hóa mà việc tách biệt chúng, có thể cho phép làm sáng tỏ cấu trúc, các mâu thuẫn cơ bản của "vương quốc tất yếu", của chủ nghĩa tư bản hậu kỳ mà hình thức tự triển khai của nó chính là toàn cầu hóa.

Có thể coi **bình diện thứ nhất của toàn cầu hóa là công nghệ vĩ mô có tầm quốc tế của loài người**, được đặc trưng bởi những đặc điểm sau đây:

Thứ nhất, lực lượng sản xuất đạt tới trạng thái toàn cầu. Việc sử dụng tài

(1) Xem: P.Dicken. *Global Shift. The Internationalisation of Economic Activity* (Thay đổi toàn cầu. Quốc tế hoá hoạt động kinh tế). L., 1992; J.Brecher. *Global Visions Beyond the New World Order* (Quan điểm toàn cầu về một trật tự thế giới mới). Boston, 1993; M.Carnoy. *The New Global Economy in the Information Age: Reflections on our Changing World* (Kinh tế toàn cầu mới trong kỷ nguyên thông tin: Những suy tư về thế giới đang đổi thay của chúng ta). PA, 1993; R.Burbach, O.Nunez, B.Kagarlitsky. *Globalisation and its Discontents* (Toàn cầu hoá và những mặt trái của nó). L., 1997.

nguyên thiên nhiên đã dẫn tới mất đối lập của nó: bảo vệ, khôi phục và phát triển tự nhiên như một giá trị văn hóa trở thành vấn đề toàn cầu, hợp nhất các quốc gia và các thể hệ khác nhau. Không những vũ khí huỷ diệt hàng loạt, mà cả các công nghệ hiện đại đã làm cho thế giới trở nên thống nhất, toàn vẹn, xét từ góc độ tích cực cũng như tiêu cực.

Thứ hai, trong chính thể xã hội thế giới đang hình thành một hệ thống những sự phụ thuộc hết sức mâu thuẫn và không phải bao giờ cũng hữu hiệu, nhưng lại rất nghiêm ngặt. Có thể gọi nó là xã hội hóa toàn cầu. Nó có liên quan tới sự phân công lao động quốc tế, tới lĩnh vực sản xuất, các tiêu chuẩn công nghệ, chất lượng sản phẩm, dịch vụ, v.v..

Thứ ba, một đặc điểm quan trọng hàng đầu về tính chất toàn cầu của lực lượng sản xuất là việc phổ biến các công nghệ và sự giao tiếp viễn thông toàn cầu.

Toàn cầu hóa trên bình diện này cũng bao hàm những mâu thuẫn nội tại cơ bản. Chúng có liên quan đến các xu hướng đối lập trong quá trình phát triển của công nghệ vĩ mô toàn cầu (mâu thuẫn giữa quốc tế hóa và khu vực hóa các quá trình sản xuất được thể hiện ở việc hình thành các hệ thống công nghệ mở toàn cầu), các mâu thuẫn trong phát triển lực lượng sản xuất toàn cầu do hình thức xã hội thống trị hiện nay của nó là tư bản toàn cầu sinh ra. Tư bản toàn cầu dẫn tới sự phân công lao động quốc tế có sự phát triển một cách thái quá (đối với các tiêu chí về công nghệ, sinh thái và nhân văn) và tới sự mất cân đối về công nghệ - địa lý. Chính sự mất cân đối này lại dẫn tới một mâu thuẫn quan trọng khác là mâu thuẫn "bắc - nam" với tư cách chủ thể và khách thể của sự bá quyền toàn cầu của tư bản nghiệp đoàn.

Như vậy, trong cộng đồng thế giới hiện đã xuất hiện khả năng phát triển một lĩnh

vực mới ở nơi được giải phóng do cắt giảm sản xuất vật chất. Tuy nhiên, tư bản nghiệp đoàn thống trị trong thế giới đã ngay lập tức thực hiện khả năng này để củng cố sự bá quyền của mình. Có thể thực hiện có hiệu quả nhất khả năng ấy nhờ phát triển một khu vực đặc biệt - thị trường tài chính thế giới, các khối quân sự, v.v. do các quốc gia phương Bắc kiểm soát. Như vậy là quá trình toàn cầu hóa được định hướng vào việc củng cố sự bá quyền của tư bản nghiệp đoàn xuyên quốc gia trong sự liên kết với nhóm chớp bu cầm quyền ở các siêu cường.

Bình diện thứ hai của toàn cầu hóa là toàn cầu hóa quan hệ kinh tế - xã hội. Trước hết, chúng tôi tách biệt các hình thức đảm bảo sự bá quyền toàn cầu của tư bản nghiệp đoàn và củng cố các tiền đề của sự bá quyền ấy.

Với tư cách quan hệ sản xuất, *tư bản có hàng loạt đặc điểm mới về chất trong điều kiện toàn cầu hóa*. *Thứ nhất*, hình thức thống trị của tư bản là *công ty xuyên quốc gia*. Công ty xuyên quốc gia thể hiện ở mức độ nó là chủ thể của sự bá quyền (độc quyền điều tiết, giám sát và tác động đến thị trường khu vực) ở hàng loạt quốc gia. Xét về mặt nội dung, có thể coi nó là tư bản nghiệp đoàn có khả năng tác động mang tính điều tiết khu vực đến thị trường sức lao động toàn cầu, người tiêu dùng, kinh doanh nhỏ, liên kết với các nhà nước dân tộc, các cơ cấu kinh doanh quốc tế (Quỹ tiền tệ quốc tế, Ngân hàng thế giới, v.v.), các hệ thống thông tin, văn hóa đại chúng, v.v.. Rốt cuộc, các công ty xuyên quốc gia góp phần tiêu chuẩn hóa lối sống trên quy mô toàn cầu nhờ khuôn các nhu cầu, giá trị và động cơ của công dân ở các nước khác nhau về chuẩn mực của thị trường tổng thể toàn cầu. Kết quả là, các chủ thể và các khách thể của sự bá quyền không những thuộc về các cấp độ khác nhau của cơ cấu

xã hội, mà còn tách biệt nhau về mặt không gian. Cuộc đấu tranh giữa các công ty xuyên quốc gia và cuộc đấu tranh trong bản thân mỗi công ty này trở thành nhân tố quyết định trạng thái của cộng đồng thế giới hiện đại.

Thứ hai, căn cứ trên sự xã hội hóa sản xuất toàn cầu và sự gia tăng lĩnh vực giao dịch, tư bản toàn cầu biến thị trường tài chính thế giới, thị trường tư bản và hàng hóa thế giới thành các lĩnh vực hoạt động kinh tế thống trị trên quy mô toàn cầu. Người nào nắm quyền lực tại các thị trường này thì cũng trở thành chủ nhân của cộng đồng thế giới. Như vậy, có thể nói, hiện đã xuất hiện vấn đề quan trọng bậc nhất - vấn đề toàn cầu hóa tài chính. Chính trong lĩnh vực mang tính quyết định này đang diễn ra các quá trình quyết định nền kinh tế của chủ nghĩa tư bản hậu kỳ và biến nó thành quá trình hoạt động của tư bản tài chính ảo toàn cầu.

Theo chúng tôi, toàn cầu hóa tài chính (bá quyền toàn cầu của tư bản ảo) triển khai trên thế giới ở mức độ các tham số kinh tế vĩ mô và vĩ mô của các nền kinh tế dân tộc được hình thành dưới sự tác động của tình hình thị trường tài chính là nơi thống trị của tư bản tài chính xuyên quốc gia. Xét đến cùng, cuộc đấu tranh toàn cầu giữa các công ty tài chính bá quyền ấy sẽ trở thành nhân tố quyết định đời sống kinh tế - xã hội không những của các nước tư bản riêng biệt, mà còn của cả các quốc gia khác. Khi đó, hệ thống tài chính toàn cầu chủ yếu vẫn mang tính tự phát, ít được điều tiết. Song, các công ty tài chính lớn vẫn có khả năng tiến hành chi phối hay thủ tiêu các dịch vụ tiềm năng, xâm chiếm các không gian chưa được giám sát và thậm chí còn gây ra các cuộc chiến tranh.

Thứ ba, các công ty xuyên quốc gia thống trị trên thế giới liên kết không những với các nhà nước dân tộc, mà còn với

cả các cơ quan điều tiết quốc tế nền kinh tế thế giới. Việc thành lập các cơ quan này biểu thị sự xã hội hóa toàn cầu về kinh tế và các quá trình chính trị - xã hội và là cơ chế thống trị mới của tư bản và của các thể chế của nó ở cấp độ vĩ mô. Các thể chế siêu quốc gia này là một bộ phận cấu thành của sự bá quyền toàn cầu của tư bản. Rốt cuộc, không gian kinh tế - xã hội thế giới bị phân chia ra thành các chủ thể của sự bá quyền (các công ty xuyên quốc gia và tổ quốc của chúng) và các khách thể của chúng (các nước thuộc thế giới thứ hai và thứ ba). Trên thực tế, sự phân bổ lực lượng hiện thực của sự bá quyền là phức tạp hơn nhiều, bởi hiện đã xuất hiện các xu hướng mạnh mẽ nhằm chống lại quyền lực của các siêu cường và các cơ cấu quốc tế do chúng kiểm soát. Sự phân bổ lực lượng như vậy đang hình thành mối quan hệ đặc biệt giữa các công ty xuyên quốc gia với một số quốc gia: chúng sử dụng tư bản của mình, lựa chọn các quốc gia thích hợp và làm cho các quốc gia này phụ thuộc vào tư bản thế giới. Tất cả những điều này đe dọa mạnh mẽ việc phát triển các chương trình xã hội và các chức năng điều tiết khác của nhà nước trên quy mô dân tộc. Trong nhiều trường hợp, chu chuyển tự do của tư bản dẫn tới sự xuất khẩu nó một cách ồ ạt, điều này làm cho những vấn đề kinh tế - xã hội trong nước trở nên căng thẳng.

Tuy nhiên, điều quan trọng hơn là sự "giúp đỡ" của các công ty xuyên quốc gia dành cho các quốc gia thân thuộc lại góp phần triển khai sự bá quyền của các công ty ấy. Những mưu kế đa dạng đã được sử dụng ở đây. Rốt cuộc là, sự bá quyền toàn cầu của tư bản dường như "phá vỡ" các tổ hợp kinh tế quốc dân của nhà nước dân tộc. Trong điều kiện toàn cầu hóa, các quy luật tái sản xuất, phát triển và hoạt động của nền kinh tế dân tộc ở cấp độ vĩ mô đang hình thành và cần được điều tiết ở cấp độ

quốc tế. Tuy nhiên, sự điều tiết như vậy có tồn tại thì nó cũng chỉ hoàn toàn được định hướng vào việc duy trì các quy tắc và các chuẩn tắc của thị trường tự do. Trong khi đó, ít nhất cũng cần phải có sự điều tiết toàn cầu một cách có ý thức trong các lĩnh vực hiện đang là khách thể tác động của nhà nước dân tộc, khi mà các cơ chế điều tiết kinh tế toàn cầu mới chỉ đang ra đời.

Một thực tế là, hiện đã xuất hiện mâu thuẫn cơ bản trong cơ chế hoạt động của kinh tế vĩ mô toàn cầu: các tác nhân của toàn cầu hóa đang cố gắng nhồi nhét những quá trình hoạt động và phát triển có liên hệ mật thiết với nhau và thống nhất của nền kinh tế toàn cầu vào khuôn khổ trước đây của thị trường tự do, khi vẫn hiện diện sự điều tiết của nhà nước dân tộc. Rốt cuộc, đã hình thành mâu thuẫn giữa mô hình toàn cầu hóa tự do chủ nghĩa với hệ thống điều tiết và bảo hiểm xã hội của nhà nước dân tộc. Như vậy, sự điều tiết của nhà nước dân tộc trở thành cái cản trở toàn cầu hóa. Mâu thuẫn này thể hiện ở chỗ, hoặc là điều tiết mạnh và nhà nước dân tộc mạnh nhưng chạy trốn và thất bại trong kinh tế toàn cầu, hoặc là giảm bớt điều tiết và hạn chế xã hội nhưng lại thành công trên thị trường toàn cầu.

Toàn cầu hóa hiện nay đang làm thay đổi không những tư bản, mà cả lao động, làm xuất hiện thị trường lao động thế giới cùng với những mâu thuẫn sâu sắc do bá quyền thế giới của tư bản sinh ra. Một mặt, thị trường này trở nên thị trường toàn cầu, thống nhất, vì tư bản siêu quốc gia toàn cầu thống nhất sử dụng lao động làm thuê ở trên khắp thế giới, hợp nhất nó thành một quá trình tái sản xuất thế giới thống nhất. Mặt khác, tư bản làm mọi cách để thị trường này trở nên không tự do, thậm chí cả về mặt hình thức, để lao động làm thuê với tư cách lực lượng kinh tế - xã hội đứng đối lập với tư bản và dường như bị phân

chia bởi hàng rào tuyệt đối của những sự khác biệt dân tộc do tư bản và các thiết chế của nó tạo ra; để những sự mất cân đối sâu sắc về tiền công, công ăn việc làm, điều kiện lao động ở các nước phát triển và các nước đang phát triển được tái hiện.

Như vậy, có thể nói, quá trình tương tác giữa lao động và tư bản đã dẫn đến những hệ quả như sau. Tư bản thế giới thống nhất có cùng một giá trị ở mọi nơi tương tác với giai cấp lao động làm thuê bị chia rẽ và có những sự mất cân đối. Việc bảo vệ một phần lợi ích của lao động và sự hạn chế một phần bóc lột lao động chỉ được thực hiện trong một số cơ cấu nhà nước dân tộc. Trong điều kiện ấy, vốn là chủ thể của sự bá quyền trong nền kinh tế thế giới và sử dụng hình thức tư bản ảo, tư bản có khả năng tự do dùng thủ đoạn trên quy mô toàn cầu, chống lại lao động làm thuê và sử dụng nó ở nơi có lợi nhất cho mình. Mâu thuẫn giữa tư bản và lao động trong thời đại toàn cầu hóa thể hiện ra là như vậy. Một mặt, tư bản toàn cầu được tích hợp, có tổ chức, tự do chu chuyển trong khuôn khổ nền kinh tế dân tộc, liên kết với các thể chế dân tộc và quốc tế và có quyền lực kinh tế, chính trị và tinh thần trên quy mô toàn cầu. Mặt khác, lao động bị phân hóa, bị khu vực hóa trong khuôn khổ các nhà nước dân tộc có tổ chức yếu kém và hiện không phải là lực lượng có ảnh hưởng ngang bằng với tư bản. Hơn nữa, sự bá quyền của tư bản toàn cầu còn cố gắng chi phối cá nhân con người, chi phối toàn thể loài người thông qua hệ thống bá quyền phức tạp của mình, biến con người thành chức năng vô cá tính của tư bản nghiệp đoàn toàn cầu.

Mâu thuẫn giữa lao động và tư bản ở trong nền kinh tế ở thế kỷ XXI không thể không làm gay gắt thêm sự đối kháng giữa các nguyên tắc của nhà nước xã hội và các quy luật hoạt động của tư bản toàn cầu. Đặc trưng của tư bản toàn cầu là tự do vận

động nhằm tìm kiếm những hạn chế xã hội nhỏ nhất. Hệ quả của điều đó là sự chạy trốn của tư bản từ các nước cùng với giới hạn xã hội lớn của thị trường và sự điều tiết mạnh mẽ nền kinh tế từ phía nhà nước và xã hội. Sự hiện diện của mâu thuẫn này và sự gay gắt của nó là một điều hiển nhiên. Song, đa số nước đều hy vọng có thể tìm kiếm được lối thoát ra khỏi tình huống ấy theo con đường hoặc là giảm bớt vai trò của nhà nước, hoặc là hạn chế vận động của tư bản. Trong khi đó thì có thể có một cách tiếp cận khác về nguyên tắc - đấu tranh nhằm cải cách quan hệ kinh tế thế giới của chủ nghĩa tư bản hậu kỳ, khi mà các nguyên tắc của nhà nước xã hội và của xã hội dân sự có thể được phát triển trên quy mô toàn cầu.

Một điều quan trọng là tư bản toàn cầu không những đứng đối lập với lao động làm thuê và các lực lượng chống độc quyền khác, mà còn mâu thuẫn nội tại. Hoạt động sống của nó là đấu tranh kinh tế, quân sự, tư tưởng, v.v. giữa các nhóm khác nhau. Diễn đàn đấu tranh của chúng là rất đa dạng - từ thị trường thế giới và xung đột địa - chính trị giữa các cường quốc cho đến các cơ cấu trong nước.

Một bình diện nữa của toàn cầu hóa là toàn cầu hóa đời sống chính trị - xã hội và tinh thần: sự gia tăng bạo lực toàn cầu, tư bản ngầm xuyên quốc gia và chủ nghĩa khủng bố quốc tế, độc quyền khoa học - công nghệ, tư tưởng,... Các cơ chế bá quyền toàn cầu ở đây là hiển nhiên: thống trị địa - chính trị, chủ nghĩa đế quốc về thông tin và văn hóa, áp đặt hệ tư tưởng tự do chủ nghĩa. Mâu thuẫn cơ bản đặc trưng cho cấp độ toàn cầu hóa này: một mặt là chủ thể của bá quyền địa - chính trị và tinh thần toàn cầu - các quốc gia là tổ quốc của các công ty xuyên quốc gia, cũng như các cơ cấu nghiệp đoàn ở thế giới thứ hai và thứ ba. Chúng chiếm

độc quyền các cơ chế, thể chế bạo lực và bá quyền chính trị hiện đại nhất, cũng như các cơ chế bá quyền trong lĩnh vực sản xuất tinh thần. Mặt khác, các khách thể của sự bá quyền là hàng trăm triệu người lao động trên thế giới.

Khi đó, việc hình thành các cơ cấu đẳng cấp - nghiệp đoàn, các liên minh độc quyền (thường là phụ thuộc vào các công ty xuyên quốc gia) ở các nước đang phát triển; sự bản cùng, truyền thống quan liêu và bóc lột tiền tư bản chủ nghĩa; trình độ văn hóa thấp và sự áp bức tự ý thức dân tộc (kể cả việc truyền bá văn hóa đại chúng); sự bá quyền của tư bản nghiệp đoàn thế giới - tất cả những điều đó cùng với chủ nghĩa đế quốc về văn hóa và thông tin đang tạo ra nguy cơ mới đối với cộng đồng toàn cầu. Đó là các chế độ quan liêu bao cấp ở các nước đang phát triển hướng tới chủ nghĩa phân lập, chủ nghĩa dân tộc và chủ nghĩa quân phiệt như các phương tiện giải quyết vấn đề lạc hậu và kém phát triển của chúng.

Các cơ cấu này còn có thể trở nên nguy hiểm hơn trong trường hợp phát triển một số nền kinh tế đặc biệt lớn ở thế giới thứ ba mà theo đó, có thể hình thành một loại đối thủ toàn cầu mới - các công ty xuyên quốc gia ngoại biên. Sự phản động của chúng thể hiện ở chỗ thành công của chúng trên thị trường thế giới có thể đạt được nhờ những phương thức bóc lột man rợ, cũng như các cơ chế gây áp lực địa - chính trị dựa trên sự liên kết với các cơ cấu nhà nước quyền uy và chuyên chế. Mâu thuẫn gay gắt này và tính không thể giải quyết được một cách nội tại của nó sẽ làm xuất hiện tư bản ngầm xuyên quốc gia gắn liền với sản xuất và buôn bán ma túy, vũ khí, rửa tiền, tội phạm có tổ chức cấu kết với các tổ chức nhà nước, các tổ chức khủng bố quốc tế, v.v..

Mô hình quan hệ thế giới hiện nay không thể giải quyết được những mâu thuẫn của toàn cầu hóa. Cạnh tranh tự do

và biên giới mở cửa là cơ chế lý tưởng để các nước chiếm độc quyền tư bản, các công nghệ cao, sức mạnh quân sự và sự giám sát đối với các tổ chức quốc tế, nhờ đó, chúng có thể tự do cạnh tranh với thế giới thứ ba và thậm chí, với cả thế giới thứ hai. Tư bản nghiệp đoàn tất yếu duy trì vùng "ngoại biên" là nơi giữ lại các công nghệ tiên công nghiệp và công nghiệp gây ô nhiễm, sự bẩn cùng và xung đột trong nước gay gắt. Sản phẩm của các mâu thuẫn nêu trên của sự bá quyền địa - chính trị của tư bản nghiệp đoàn trên quy mô toàn cầu, cũng như của những mâu thuẫn nội tại giữa các cơ cấu khác nhau của tư bản nghiệp đoàn là hệ thống quan hệ bạo lực bao trùm toàn thể nhân loại được tái hiện liên tục và ngày trở nên phức tạp hơn.

Hiện nay, chúng ta không thể trực tiếp chống lại quyền lực của tư bản ở các nước phát triển nhất, bởi chúng luôn nắm trong tay các nguồn lực tài chính, vật chất và con người có chất lượng cao, đủ để tái sản xuất các hệ thống bạo lực hiện đại, chiếm vị trí độc quyền về vũ khí huỷ diệt hàng loạt và nhiều loại vũ khí hiện đại nhất, những đội quân có năng lực tác chiến tốt nhất, công nghệ quân sự tiên tiến nhất, hệ thống tình báo và thông tin quân sự, v.v.. Tuy nhiên, mặt trái - sự phản ứng đối với ý định độc quyền sử dụng bạo lực là sự gia tăng chủ nghĩa khủng bố. Chức năng phản ứng một cách phi lý nhằm chống lại việc chiếm độc quyền bạo lực của các cơ cấu nghiệp đoàn đang trở thành mối nguy hiểm hiện thực đối với nhân loại. Song, điều quan trọng ở đây không đơn giản là việc lên án chủ nghĩa khủng bố, mà là việc ghi nhận *một quy luật ổn định giữa sự bá quyền toàn cầu của tư bản và chủ nghĩa khủng bố: sự bẩn cùng, sự áp bức văn hóa dân tộc đối với các nước thuộc thế giới thứ ba càng sâu sắc hơn thì mức độ chủ thể bá quyền tư bản toàn cầu chiếm độc quyền các hệ thống bạo lực càng*

trở nên cao hơn, sức mạnh của tư bản ngầm xuyên quốc gia càng lớn hơn, nguy cơ các thế lực chống lại sự bá quyền ấy sử dụng chủ nghĩa khủng bố và tính phản động của các chủ thể bá quyền càng lớn hơn.

Các cơ chế bá quyền tinh thần của chủ nghĩa tư bản nghiệp đoàn còn có thể chi phối mọi lĩnh vực sản xuất tinh thần. Chẳng hạn, việc chiếm độc quyền những thành tựu khoa học, các công nghệ thông tin hiện đại và sự hiện diện nguồn tài chính dùng mà một phần trong đó được sử dụng cho các mục đích phi kinh tế, như chiếm độc quyền hệ thống giáo dục hiện đại - lĩnh vực sản xuất ra những người sáng tạo ra các sản phẩm tinh thần, phổ biến và nhồi nhét vào ý thức đại chúng những sản phẩm của tư bản toàn cầu và hệ tư tưởng của nó. Điều này thường được tiến hành dưới sự giám sát của các cơ cấu nhà nước và tư nhân lệ thuộc vào tư bản nghiệp đoàn và dưới các hình thức tương tự như các công ty xuyên quốc gia. Thực tế này cũng cho phép lý giải sự thống trị của văn hóa đại chúng nhất thể hóa toàn cầu, sự sùng bái tính chuyên nghiệp hẹp trong giáo dục và hệ quả của nó là xu hướng phi văn hóa hóa toàn cầu đối với đời sống tinh thần.

Việc phân tích các bình diện cơ bản của toàn cầu hóa và những mâu thuẫn gắn liền với chúng cho phép chúng ta nhận thấy rõ bản chất của toàn cầu hóa như chiều cạnh không gian xã hội trong hệ thống bá quyền toàn cầu của tư bản nghiệp đoàn. Bản chất ấy thể hiện ở cấu trúc địa - kinh tế và địa - chính trị mới của thế giới, sự phá huỷ những thành tựu nhân loại chung ở thời kỳ tư bản "kinh điển". Quan niệm như vậy về bản chất của toàn cầu hóa cho phép chúng ta tiếp cận được với những biện pháp hữu hiệu nhằm chống lại những tiêu cực của toàn cầu hóa, đặc biệt là hiểu rõ hơn vai trò của lực lượng chống toàn cầu. □